

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

Всеукраїнська громадська організація
«Асоціація цивілістів України»

**ДЕВ'ЯТИ ЮРИДИЧНІ ДИСПУТИ
З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
ПРИВАТНОГО ПРАВА,
присвячені пам'яті
Є. В. Васьковського**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

м. Одеса, 17 травня 2019 р.

Одеса • «Астропринт» • 2019

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Із набранням чинності Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі — Закон про ТОВ та ТДВ) [1] власники корпоративних утворень отримали новий дієвий інструмент для регулювання внутрішніх бізнес-відносин як — корпоративний договір, за допомогою якого стає можливим ефективно врегульовувати особливості корпоративного управління в конкретному товаристві. Специфіка корпоративних договорів проявляється, по-перше, в розмаїтті видів зобов'язань, які можуть становити предмет корпоративного договору, а по-друге, в тому, що в більшості випадків проблематично визначити майнову оцінку зобов'язань, що випливають з таких договорів, зокрема зобов'язань голосувати певним чином, погоджувати варіант голосування з іншими учасниками, а також здійснювати узгоджено інші дії, пов'язані з управлінням товариством [2]. Ефективність використання корпоративних договорів безпосередньо залежатиме від можливості засто-

сування адекватних заходів відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, що впливають із корпоративного договору.

Спливає майже рік відтоді, коли Закон про ТОВ та ТДВ набув чинності, втім поки що корпоративний договір не користується значною популярністю серед учасників ТОВ та ТДВ, а власники бізнесу зайняли очікувальну позицію. Як зазначається серед юристів-практиків, певні зрушення, безумовно, відбудуться, коли судова практика продемонструє перші підсумки застосування нового корпоративного законодавства; очікуються нові підходи до розгляду такої популярної категорії корпоративних спорів як оскарження угод, спрямованих на відчуження корпоративних прав учасника [3].

Крім того, розглядаючи можливість укладення корпоративного договору, для сторін актуальним постає питання про судовий захист, способи відновлення порушених прав, відповідальність за порушення умов такого договору, адже тільки передбачені договором негативні наслідки для порушника договору, по-перше, стимулюватимуть його сторони до належного виконання своїх зобов'язань; по-друге, дадуть змогу захистити порушені права та інтереси добросовісних постраждалих сторін.

Так, відповідно до ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ, яка присвячена корпоративному договору, спеціального механізму відповідальності за порушення корпоративного договору майже не передбачено. Законодавець тільки обмежується положенням про те, що правочин, здійснений учасником товариства на порушення корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за угодою знала або мала знати про таке порушення (ч. 6 ст. 7). Вочевидь, що інші варіанти захисту своїх прав сторони мають детально продумати та прописати самостійно в самому договорі [4, с. 4].

У свою чергу, якщо звернутися до правового регулювання подібних відносин в акціонерному товаристві, то згідно з ч. 6 ст. 26–1 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі — Закон про АТ) [5], договором між акціонерами можуть передбачатися: (1) способи забезпечення виконання зобов'язань, що

впливають із такого договору, та (2) заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань.

Крім того, ч. 7 ст. 26–1 Закону про АТ вказує на те, що права сторін договору між акціонерами, засновані на такому договорі, у тому числі право вимагати відшкодування завданих внаслідок порушення договору збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами), застосування інших заходів відповідальності у зв'язку з порушенням договору між акціонерами, підлягають судовому захисту.

Стаття 546 ЦК України передбачає, що крім таких видів забезпечення виконання зобов'язань, як неустойка, порука, гарантія, застава, притримання, завдаток, договором або законом можуть встановлюватися й інші способи забезпечення виконання зобов'язань. Таким іншим видом може бути безвідклична довіреність із корпоративних прав.

Частини 1, 2 статті 26–2 Закону про АТ та ч. 1, 2 ст. 8 Закону про ТОВ та ТДВ передбачають, що у разі, якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань акціонерів/учасників, предметом яких є права на акції/права на частку у статутному капіталі або повноваження акціонерів/учасників, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності (безвідклична довіреність). Така довіреність припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або для забезпечення виконання якого вона видана.

Отже, поряд зі звичними видами забезпечення зобов'язань, законодавець спеціально впровадив для правовідносин за договором між акціонерами товариства (в АТ) та для правовідносин за корпоративним договором (в ТОВ та ТДВ) такий вид, як безвідклична довіреність із корпоративних прав.

Доцільно звернутися до досвіду регулювання питань відповідальності за корпоративними договорами в зарубіжних правових системах.

Так, англійське право розглядає акціонерну угоду як договір, що підлягає судовому захисту, порядок примусового виконання якого, а також способи правового захисту в разі його порушення у багатьох аспектах регулюються положеннями договірної права. До **способів правового захисту** відносяться: відшкодування збитків (*damages*); виконання зобов'язання в натурі (*specific performance*); судовий наказ щодо забезпечувальних заходів (*injunction*); внесення поправок (*rectification*); розірвання або визнання договору недійсним (*rescission*) [6, р. 59]. Спеціальними **заходами відповідальності** виступають: виключна договірна неустойка (*liquidated damages*); викуп акцій порушника у примусовому порядку (*bad leaver*); продаж акцій порушникові у примусовому порядку (*default*) [7, с. 100–110].

Серед **способів забезпечення виконання зобов'язань** англійське право виокремлює:

- **заставу акцій** (договором застави може бути передбачено, що заставодавець позбавляється корпоративних прав (певної частини корпоративних прав), у той час як заставодержатель їх набуває на строк застави; це забезпечить виконання зобов'язань щодо голосування певним чином на загальних зборах акціонерів) [8, р. 19];

- **безвідкличну довіреність** (у корпоративному договорі оформлюються певні зобов'язання учасника або акціонера, а також передбачена відповідальність за невиконання цих зобов'язань — відчуження акцій або частки у статутному капіталі) [9];

- **опціони** (може передбачати право на викуп або продаж акцій товариства за зниженою або завищеною ціною при невиконанні зобов'язання стороною корпоративного договору; право на опціон може бути отримано учасником-кредитором відповідно до корпоративного договору в разі порушення зобов'язання з угоди учасником-боржником).

У європейському континентальному праві загальноновизнана зобов'язально-правова, а не корпоративна природа корпоративних договорів. З цього випливає обов'язковість таких договорів тільки для їх сторін, але не для корпорації в цілому. Інакше кажучи, у разі порушення такого договору одним з учасни-

ків на нього може бути покладена договірна відповідальність у вигляді обов'язку *компенсувати іншим учасникам збитки* або сплатити *заздалегідь узгоджену неустойку*, але результати його голосування у прийнятті корпорацією рішення залишаються юридично дійсними і не можуть бути оскаржені на цій підставі [10, с. 57, 59].

У німецькому праві питання про заходи відповідальності за порушення положень акціонерної угоди вирішується відповідно до загальних положень договірного права: сторона, права якої були порушені, має право вимагати відшкодування збитків або сплати неустойки (§§ 339–345 Німецького цивільного уложення), якщо вона передбачена положеннями акціонерної угоди [11].

У французькому праві акціонерна угода визнається суто договірним інститутом, що передбачає застосування договірних санкцій при порушенні встановленого в угоді зобов'язання. Основним способом захисту визнається *стягнення збитків*, що вимагає від стягувача надання доказів порушення зобов'язання і наявності причинно-наслідкового зв'язку між порушенням зобов'язання з корпоративного договору та заподіяною шкодою. Крім того, істотним також визнається такий механізм захисту як *примус до виконання зобов'язання з корпоративної угоди в натурі* [12].

Таким чином, на підставі аналізу норм чинного законодавства та спираючись на досвід інших країн континентальної системи права, які вже мають усталену практику укладення корпоративних договорів, можна зробити наступні висновки та пропозиції.

По-перше, відповідальність за порушення умов корпоративного договору має вирішуватися за допомогою загальних положень зобов'язального права, зокрема шляхом відшкодування збитків та стягнення неустойки.

По-друге, до спеціальних способів забезпечення виконання зобов'язань за корпоративним договором відноситься зокрема безвідклична довіреність.

По-третє, вважаємо за доцільне під час укладання корпоративного договору передбачати у тексті такі положення щодо відповідальності сторін у разі порушення умов договору:

- 1) загальні (відшкодування збитків, завданих порушенням корпоративного договору; штрафні санкції (неустойка);
- 2) спеціальні (майнова відповідальність у вигляді компенсації, розмір якої узгоджується сторонами в корпоративному договорі; встановлення обов'язку для учасника продати свою частку в статутному капіталі у випадку порушення ним умов корпоративного договору).

Література

1. Про товариства з обмеженою відповідальністю та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII (набрання чинності 17.06.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 69.
2. The Enforceability and Effectiveness of Typical Shareholders Agreement Provisions // *The Business Lawyer*, Vol.65, August 2010. P. 1153–1203.
3. Кобець Р., Єрохіна В. Сучасна практика у корпоративних спорах: чи допоможе корпоративний договір ТОВ в українській версії [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/181565_suchasna-praktika-u-korporativnikh-sporakh-chi-dopomozhe-korporativniy-dogovr-tov-v-ukrainsky-vers
4. Спиридонова К. Укладати не можна вичікувати [Електронний ресурс] // *Закон і Бізнес*. 2018. № 47 (1397). Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/135429-pravilno-skladeniy-korporativniy-dogovir-zdaten-zapobigti-ko.html>
5. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.
6. Reese Thomas K., Ryan C. L. *The Law and Practice of Shareholders Agreements*. ReddElseiver(UK) Ltd., 2014. 539 p.
7. Иноземцев М. И. Ответственность сторон за нарушение акционерного соглашения по праву России и зарубежных государств: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2017. 185 с.
8. Gomtsian S. *The Enforcement of Shareholders' Agreements*. Tilburg Law School, 2012. 36 p.
9. Орешин Е. Безотзывное полномочие при добровольном представительстве [Електронний ресурс] // *Закон*. 2012. № 10. Режим доступу: <http://www.gblplaw.ru/news/articles/73074/>
10. Степанов Д. И., Фогель В. А., Шрамм Х.-И. Корпоративный договор: подходы российского и немецкого права к отдельным вопросам регулирования // *Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации*. 2012. № 10. С. 22–69.

Цивільне, сімейне, цивільно-процесуальне право

11. Германское гражданское уложение. Книга 2. Раздел 2 [Электронный ресурс]. Режим доступа: [https://ru.wikisource.org/wiki/ Германское_гражданское_уложение/Книга_2/Раздел_2](https://ru.wikisource.org/wiki/Германское_гражданское_уложение/Книга_2/Раздел_2).
12. Grelon B. Shareholders' Lawsuits under French Law // European Company and Financial Law Review. 2009. № 2–3.

ЗМІСТ

Розділ 1

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ НА ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Коструба А. В.

Інноваційні підходи до формування професійних компетентностей юристів 4

Кохановська О. В.

Досвід викладання магістерського спецкурсу «Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин» 8

Коч Е. В.

Учебная дисциплина «Международный коммерческий арбитраж»: особенности преподавания в Украине и за рубежом 13

Кузнецова Н. С.

Місце приватно-правових дисциплін у процесі формування практичних навичок сучасного юриста 19

Мічурін Є. О.

Вдосконалення підготовки юристів з урахуванням досвіду європейських країн 23

Хоменко М. М.

К вопросу о необходимости формирования навыков юридической аргументации при решении казусов по гражданскому праву 28

Шимон С. І.

Дидактичні принципи цивілістичних дисциплін 35

Сушкова О. В.

К вопросу о правовой регламентации цифрового
контента в предпринимательской деятельности 262

Токарчук Л. М.

Перспективи емпіричних досліджень правових
проблем влаштування дітей-сиріт та дітей,
позбавлених батьківського піклування 267

Федорко М. С.

Про співвідношення зобов'язань, що виникають
внаслідок безпідставного збагачення, та зобов'язань
з відшкодування збитків 272

Федорченко Н. В.

Саморегулівні організації у сфері надання послуг 277

Філонова Ю. М.

До питання про визначення належного способу
захисту речових прав на чуже майно 281

Харченко Г. Г.

Проблеми юридичних гарантій захисту інтересів
добросовісних набувачів в Україні 285

Цюра В. В.

Деякі проблеми здійснення представництва
юридичних осіб 291

Чепига Т. Д.

Материальные и процессуальные аспекты
правопреемства в судебной практике 296

Щербакова Н. В.

Питання відповідальності за порушення
корпоративного договору 301

Явор О. А.

Основні ознаки фактів-станів за сімейним
законодавством України 307